

РЕКТОР Й. СЛІПІЙ І МИСТЕЦЬКЕ ОЗДОБЛЕННЯ КАПЛИЦІ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ У ЛЬВОВІ

У статті висвітлюється співпраця ректора Богословської академії у Львові Й.Сліпого та художника П.Холодного у контексті створення поліхромій у каплиці академії, які мали велике значення у формуванні нового ікономалярського стилю. Аналізуються сюжети, уклад стінопису.

Ключові слова: *Й.Сліпий, П.Холодний, культура, релігія, мистецтво, монументальний живопис.*

До світлих сторінок історії Української Церкви належить заснування Митрополитом Андреем Шептицьким у Львові Богословської Академії (перед тим Духовної Семінарії), ректором якої був Йосиф Сліпий, де українська молодь могла присвятити себе вивченню теології, філософії та інших наук за методом університетів. З огляду на це, важливим було мистецьке декорувння Каплиці, де мали б формуватися майбутні пастирі Української Церкви.

Безпосереднім замовником цієї великої роботи була Греко-Католицька Семінарія на чолі з її ректором. Іконостас каплиці, твір скульптора-різбяр Андрія Коверка, був виконаний з нефарбованого кедрового дерева з вкрапленням позолоти на капітелях і базах колон та деяких плетінчастих орнаментах, що були витримані у візантійсько-романському стилі. В орнаменти вміло вплетені герби – тризуби.

Іконостас був відповідним мистецьким «обрамленням» ікон Петра Холодного і традиційно розділений на три яруси: намісні ікони, святковий ярус і апостольський ярус з композицією «Моління» по середині. Холодний малював ікони до іконостасу Каплиці півтора року від 1926 року. Усього було виконано 54 ікони на дошках темперою. Кожна з них є завершеним мистецьким твором.

Одна з найкращих ікон у іконостасі – «Моління». Площина ікони, утворена з дерев'яних дощок, у вигляді півкола з симетрично зображеними обабіч Христа на престолі Богородиці та Івана Хрестителя в оточенні архангелів.

Не поступаються цим іконам намісні образи Богородиці і Христа. Вражає одухотворенністю, витонченістю та прекрасним одягом Богородиця. Тло ікон єднає їх в одну ідейну цілість. Із святкового ярусу найбільш вдалимими можна вважати композиції «Благовіщення», «Преображення», «Воскресіння», «Вознесіння», «Серце Христове», сповнених глибокого містичного настрою. Чотири старо-заповітні композиції розташовані під намісним ярусом. Це «Потоп», «Жертва Авраама», «Жертва Мельхисидека» і «Створення Світу». Завершує іконостас шість медальонів з характерними натхненними головами пророків.

Іконостас Петра Холодного для Семінарійської Каплиці визначав нові напрямки для церковного малярства і був зразком для духовенства і мистців.

По завершенні роботи над іконостасом, Петро Холодний приступив до виконання настінних поліхромій у Каплиці, над яким працював до 1929 року.

Праця над розмалюванням Каплиці тривала біля двох років. Під час малювання Холодний уже був важко хворий і часто змушений був припиняти свою роботу, тому велике значення для успішного завершення мальовил мало те, як працюють помічники майстра. Темперні розписи каплиці Духовної Академії у Львові Петро Холодний виконував разом з Юрієм Могалевським, який залишив спогади про співпрацю з Холодним [1; 12].

У листі до ректора Духовної Академії від 22 грудня 1928 року Йосифа Сліпого, Холодний писав: «Бачився сьогодні з Юрком Олександровичем. Робота йде нормально, моя відсутність отзивається тільки на тому, що стоїть образ на задній стіні. В малюванні стелі затримки нема і не буде до її закінчення. Юрко Олександрович каже, що йому конче потрібно 100 зл. Дуже прошу роздобудьтесь на ці гроші для нього. Боюся, що як він цих 100 зл. не матиме, то примушений буде бігти їх шукать і тоді ціла робота стане» [2; 51].

Очевидно, Холодний надзвичайно цінував роботу Могалевського, бо ще в ряді листів до Сліпого звертається з проханням фінансової допомоги Могалевському [2; 47-59].

Вже будучи смертельно хворим, Петро Холодний писав з Польщі до ректора Духовної Академії: «Пишу Вам з клініки Варшавського університету, де вже перебуваю 12 день. Лікують мене на всі боки, бажають зробити якнайкраще, а як вийде – не знати. За Львовом сумно. Пишу коротко, бо писати не вигідно, примушують мене не вставати з ліжка. Як в трудну хвилину звертаюся до вас. Просив мене Ю.О.Могалевський розрахуватися з ним за те, що він мені помагав працювати в Семінарії. По приблизним підрахункам виходить 35 дол. дуже прошу, коли можна, на рахунок ще мною не зробленого образу Св.Іосафата дати для мого душевного спокою ці гроші. Як не всі, то скільки можна» [2; 84].

Як засвідчують статистичні дані про видатки грошей Богословської Академії у Львові, з каси ректорату протягом двох років розмалювання каплиці було виплачено близько 1600 злотих, що становило біля 160 доларів у той час [2; 42-50].

Таким чином, усі прохання Петра Холодного були виконані, майстри одержали відповідну грошову платню за виконану роботу.

За свідченнями самого Могалевського, Каплиця Львівської Духовної Академії, розмальована Петром Холодним: «— це величний твір, гордість Духовної Академії та цілої української нації» [1; 13].

Інтер'єр Каплиці Духовної Академії був мало придатний для поліхромії. Подовгувате приміщення з плоскою стелею та стіною пробитою

вісьмома вікнами, змусило Холодного відмовитися від системного декорування на зразок візантійських храмів, де означалася певною символікою кожна стіна. Мистцеві довелося розділити стіни на площини, які передбачала архітектоніка зали і використовувати окремі композиції, які б об'єднувались лише ідеєю та кольоровими переходами. Поліхромія вражала «стишеною мелодикою» кольорів у поєднанні з виразним графічно підкресленим рисунком. Ніякої динаміки: лише чисте, спокійне площинне трактування. «Немов китиці квітів, розкинені ніжною жіночою рукою, викличуть ті символи застанову над глибшим сенсом представлених зображень», – характеризував мальовила художника Михайло Драган [3].

Петро Холодний дотримувався основних завдань, що стояли перед релігійним мистецтвом: впливати на глядача не лише візуально, а й пробуджувати в ньому містичні порухи душі. Темперні мальовила каплиці цікаві передовсім своєю тематикою. У поліхроміях Холодний використовує символіку, що була розповсюджена ще в перших століттях християнства.

Старохристиянські символи промовляють таємничою і містичною мовою часів катакомб і кривавих переслідувань. Цю мову перейняли старохристиянські базиліки і візантійські мозаїки. До цієї мови звернувся у своїх розписах семінарської Каплиці Петро Холодний. Провідна ідея тематичного укладу – виявлення образотворчими засобами найважливіших творчих моментів Христової віри. Сюжет «Роздача талантів» символізує помноження усіх потенційних сил, вкладених Богом у людську душу. Дія відбувається на березі моря, де видніється судно – знак того, що Господь збирається у далеку дорогу, залишаючи кожному свободу вибору і достатньо часу. Поважний, маєстатично зображений Господь, щедро, обома руками роздає таланти. Результатом використання талантів були три шляхи: неробства, коли закопується даний Богом талант; хліборобства та розумової праці.

Біля цієї композиції представлений звіт праці перед Богом, після його повернення. Господь приймає звіти з розданих талантів. Недбалець відкопав один талант і повертає його Господеві, виправдовуючись. Другий приніс розкішні снопи золотої пшениці – символ фізичної праці; а третій приніс книгу – символ праці інтелектуальної.

Одним з найглибших символів, які зобразив Петро Холодний у Каплиці – композиція «Серце Христове». Два трикутники троянд асоціюють два світи – добра і зла. Між ними постійно ведеться боротьба, в яку втягнений і священик. Палке любляче серце терпить і страждає від терня. Але зло втрачає свої сили – злі троянди бліднуть під дією Серця.

Продовження теми боротьби добра і зла, Царства Божого і царства тьми є композиція «Притча про сівача». Обличчя сівача сповнене віри, впевненості. Він кидає зерно в ріллю так, як Христова наука потрапляє в серця людей. Враження таке, що сівач сіє на підлогу каплиці. За сівачем висіває кукіль диявол, так як іноді помимо наших зусиль, зло входить в найкращі діла і починання.

На протиставленні високолетних птахів і збайдужілих кроликів буде художник композицію «Аз есьм лоза істинная». Вона переконує, що без підтримки Христа неможливим є творення добра.

Особливе місце у тематиці розписів відводить Петро Холодний темі самопожертви. Зворушливою була композиція, де пелікан, роздираючи свої груди, оживлює пташат, які були не живі, де його кров – це кров зцілення.

Над входом до Каплиці розміщувалася композиція «Розквітлий Хрест». З-під його основи виростають квіти, що ритмічно в'ються понад дверима, а також витікають чотири джерела – райські ріки: Физон, Гигон, Тигр, Євфрат. Стрункі олені вгамовують свою спрагу, як спрагли душі п'ють з життєдайної Христової віри.

У середині Молитвенниці домінували символи євхаристії. На престолі, застеленім полтавськими квітчастими килимами, сидить Христос. З його ребра виростає виноградна лоза, яка в'ється через Хрест. Повні грона повисають над престолом, а Христос витискає з них у чашу вино – свою Кров. Тіло ж Христа подібне пшеничному хлібові.

На протилежній стіні зображувалася композиція «Христос у чаші». Поруч Петро Холодний відтворив видіння св.Івана Богослова, який бачив через відчинені двері небес зачинену сімома печатями книгу, якої ніхто не міг розкрити. Довкола четверо звірят – символи євангелистів. Сім свічників горить перед престолом. Книгу, як символ мудрості та Божого об'явлення, Холодний зображує як Семінарську Євангелію в розкішній оправі XVII ст.

Втілення християнської ідеї спасіння роду людського отримало своє відображення в композиції «Добрий пастир». Високий, повний життя Христос, одягнений у туніку, в сандаліях, несе на плечах блудну вівцю до своєї отари. Ритмічно вимальовані біля ніг квіти дають можливість зрозуміти, що Христос ступає з гори до богомольців, поборовши всі перепони. Радість випромінює його обличчя, адже навернувся ще один грішник. Ця композиція була особливо доречною в Семінарській Молитвенниці.

Ще одна композиція Холодного – «Ягня-Христос поміж ягнятами», символізує євхаристію як жертву. Серед оливних галузок – символу миру і поєднання – стоїть обведене ореолом ягня на престолику, застеленім багрянницею зі знаком хреста. Хрест, як символ вічного життя, підкреслений художником семираментним деревцем, зображеним перед хрестом. Семираменне деревце символізує смерть Христа на хресті, відкуплення і оживлення усього людського роду. Ягня-Христос зображене в оточенні смиренних ягнят, які дивляться на нього .

Одним з найдавніших символів, використаних Петром Холодним у мальовилах Семінарської Каплиці, які використовувалися ще в часи катакомб, є риба і кіш з хлібами. Вони символізують Христа і євхаристію. Нагадують ці символи і диво насичення народу рибами і хлібами, як прообразу євхаристії. Насититись не на день, а на життя вічне – основна думка цього фрагменту.

Композиція «Утрачений рай» була виконана художником в найменш освітленій частині Молитвенниці. Її Холодний поділив чотирма пілястрами. Від іконостасу починаючи, в мальовилах зображувалися таємничі дивовижні хвилі, що накочуються одна на одну. Він ригінально пов'язує ці хвилі з мистецьки виконаною «кришталевою» стелею, яку творять пересічення легких, рожевих, променистих смуг. Завдяки цьому стеля візуально полегшується і підіймається. Всяка інша декорація стелі, мабуть, тяжіла б над глядачами.

Нижній рівень Молитвенниці мистець оздобив зображенням килимів, на зразок прикрас княжих палат, а над ними обертається земля – як символ безперервного руху.

Поліхромії Холодного, зливаючись в одну багатобарвну гармонію, спрямовували глядача-богомольця в царство Духа. Вся Молитвениця розписана пензлем Петра Холодного, за словами ректора Семінарії Йосифа Сліпого «це символ страждань і творчої праці Католицької церкви в нашій народі за останнє століття, як символ її зриву і обнови до повного життя на Україні» [4].

Література:

1. Образотворче мистецтво, №4, 1990.
2. Львівський державний історичний архів, Ф.451, оп.1, спр.155.
3. Драган Михайло. Мистецький подвиг. // «Діло», 1 березня 1929.
4. «Діло», 10 лютого 1929 р.